

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
INTERNATIONAL LAW

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-29>

УДК 341.4:341.645

ДЕРЕ Я.

аспірант, відділ міжнародного права та права Європейського Союзу
E-mail: dere.yasin06@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1351-5838>
Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
м. Київ, 01001, вул. Трьохсвятительська, 4

ЧАСОВА ЮРИСДИКЦІЯ (RATIONE TEMPORIS) СПЕЦІАЛЬНОГО
ТРИБУНАЛУ ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* У цій статті проведено комплексне наукове дослідження та сформульовано авторську правову позицію стосовно однієї з найскладніших проблем сучасного міжнародного кримінального права — визначення часової юрисдикції (ratione temporis) Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Актуальність теми зумовлена відсутністю в Статуті відповідної правової норми до визначення моменту, з якого Трибунал може розпочати розслідування. Головна правова дилема полягає у розбіжності між політико-правовими оцінками подій 2014 та 2022 років.

Короткий зміст основних результатів дослідження. Автор аналізує колізію між Резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, прийнятими після повномасштабного вторгнення, де факт агресії визнано прямо, та більш стриманими міжнародними актами періоду початку окупації Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей. У межах дослідження проведено ґрунтовний аналіз природи злочину агресії як "лідерського" та "триваючого" правопорушення, що має системний характер. Особливу увагу приділено взаємодії національної юрисдикції України та міжнародно-правової в ієрархії застосування права відповідно до статті 3 Статуту Трибуналу. Розглянуто процесуальний аспект застосування принципу compétence de la compétence, що дозволяє міжнародному судовому органу самостійно визначати межі своїх повноважень.

Висновок. Автор науково обґрунтовує, що для забезпечення принципу невідворотності покарання часова юрисдикція Трибуналу повинна бути ретроспективною та охоплювати події з лютого 2014 року. Доведено, що обмеження юрисдикції лише 2022 роком створить небезпечний прецедент вибіркового правосуддя. У статті резюмується, що вирішальну роль у встановленні часових меж відіграватиме суддівський розсуд, який дозволить збалансувати вимоги принципу nullum crimen sine lege з необхідністю притягнення до відповідальності вищого політичного та військового керівництва Російської Федерації за розв'язання найтяжчого міжнародного злочину.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України, ratione temporis, злочин агресії, Суддівські палати, Компетенція щодо компетенції, Генеральна асамблея ООН, Рада Європи.

Як цитувати: Дерє Я. Часова юрисдикція (ratione temporis) Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право». 2026. Вип. 41. С. 313-321. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-29>

In cites: Y. Dere (2026) Temporal jurisdiction (ratione temporis) of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law", (41), P. 313-321. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2026-41-29> (in Ukrainian)

Актуальність теми. Створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України (далі - Спеціальний трибунал) 25 червня 2025 року спіткало нездатність Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) здійснювати свою юрисдикцію за статтею 8bis «злочин агресії». Це спричинено Кампальськими поправками до Римського статуту (див. Статті 15 bis та 15 ter) [2]. Згідно статті 15 bis (5) «Стосовно держави, яка не є учасницею Римського статуту, Суд не здійснює своєї юрисдикції щодо злочину агресії, вчиненого громадянами цієї держави або на її території» [2]. Відомо, що РФ не є учасницею Римського статуту, а для України він набув чинності тіль-

ки 1 січня 2025 року, що значно ускладнює розгляд справи Судом. Говорячи про механізм статті 15 ter (здійснення юрисдикції за злочин агресії через передачу ситуації Радою Безпеки ООН), право вето РФ як постійного члена РБ ООН не дає змогу активувати юрисдикцію Суду.

Наведена проблема притягнення до відповідальності за «злочин агресії» зумовила потребу створення необхідного суду ad hoc, здатного притягнути до відповідальності за найтяжчий злочин, який ще Вирок Нюрнберзького трибуналу охарактеризував як «найвищий міжнародний злочин, який відрізняється від інших воєнних злочинів лише тим, що.

що містить у собі накопичене зло в цілому» [17, с. 186]. На підставі двосторонньої Угоди між Україною та Радою Європи було створено Спеціальний трибунал, який має повноваження розслідування, кримінального переслідування та судового розгляду справ стосовно осіб, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України (ст. 1) [5], із доданим Статутом до неї.

На відміну від Римського статуту МКС (стаття 11 якого чітко регламентує юрисдикцію стосовно часу), Статут Спеціального трибуналу не містить окремої прямої норми, яка б фіксувала точну дату початку його часової юрисдикції. Ця суттєва відмінність породжує надто дискусійну тему - чи повинна юрисдикція Трибуналу обмежуватися періодом повномасштабного вторгнення, починаючи з 24 лютого 2022 року (на чому часто акцентується увага в політичних деклараціях), чи вона має охоплювати весь період збройної агресії Російської Федерації, включно з окупацією та анексією Автономної Республіки Крим і міста Севастополя у лютому 2014 року. Відсутність чіткої дати створює виклики, пов'язані з дотриманням фундаментального принципу *nullum crimen sine lege* («немає злочину без закону») та ризиком фрагментації відповідальності.

Стан наукового дослідження теми. Дослідження міжнародно-правових та інституційних засад діяльності міжнародних кримінальних установ характеризується значним масивом наукових напрацювань. Весь спектр джерельної бази можна умовно поділити на два ключові блоки.

Перший блок складають фундаментальні праці теоретиків міжнародного права та фахівців у сфері міжнародного кримінального права, які заклали підґрунтя для розуміння юрисдикційних механізмів. Серед них варто виділити праці класиків та сучасних вчених, як Л. Оппенгейм, Г. Лаутерпахта, Я. Броунлі, Дж. Кроуфорда, А. Кассезе, К. Амбоса, К. Кресса, У. Шабаса, Р. Аго, Г. Боаса, Дж. Бішоп, Н. Ріда, В. Базова, О. Базова, Н. Камінської, Д. Чакмака, Ю. Аксара та ін. Їхні дослідження дозволяють комплексно проаналізувати загальні засади відповідальності за міжнародні злочини та еволюцію концепції *ad hoc* міжнародних трибуналів.

Другий блок охоплюють наукові розвідки, присвячені безпосередньо створенню Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Цей напрям наразі перебуває на етапі активного формування. Вагомий внесок у розробку моделей трибуналу та аналіз

правових викликів (зокрема імунітетів та юрисдикції) зробили такі вчені, як М. Гнатовський, Т. Даненбаум, А. Корачіні, Г. Корел, К. Крес [15], Д. Крейн, К. Макдугал, А. Нуссбергер, Д. Пекореллі, Ф. Сендс, О. Базов, С. Андрейченко, Д. Трахан, К. Амбос [16], Д. Ференц, У. Хетевей, В. Шабас, Д. Шеффер, А. Кориневич та ін.

Водночас, попри наявність ґрунтовних праць щодо моделей створення Трибуналу, питання чіткого визначення його часової юрисдикції крізь призму принципу *nullum crimen sine lege* та врахування подій, що передували 2022 року, залишається недостатньо розкритим і потребує подальшого наукового обґрунтування.

Мета дослідження. Метою дослідження є наукове обґрунтування часових меж юрисдикції Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України, аналіз правових колізій між Резолюціями ГА ООН з 2014 та 2022 років, а також визначення та обґрунтування власної наукової позиції стосовно охоплення часового періоду з лютого 2014 року із огляду на засадничі принципи міжнародного кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Для подальшого дослідження *ratione temporis* Спеціального трибуналу варто проаналізувати особливості «злочину агресії» як складного міжнародного злочину. Відповідно до пункту 1 статті 2 Статуту Трибуналу, злочин агресії «означає планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй» [5]. Це визначення повністю відповідає звичайному міжнародному праву, зокрема статтею 8bis Римського статуту.

Кай Амбос зазначає, що «... стаття 8 bis ... підтверджує ідею про те, що певні кваліфіковані порушення заборони застосування сили і, отже, *jus ad bellum* (права на війну), так само як і серйозні порушення *jus in bello* (права війни), а також акти геноциду та злочини проти людяності, тягнуть за собою не лише відповідальність держави, але й несуть за собою індивідуальні кримінальні санкції згідно з міжнародним правом» [16, с. 587]. При цьому, відзначимо, що злочин агресії може бути вчинений лише лідерами держави, якій приписується відповідний акт агресії.

Таким чином, цілком погоджуємося з усталеним підходом науковців в літературі, які

наголошують на «лідерському» характері «злочину агресії» [15, с. 298, 301-302, 578, 1266]. Слушно наголошує К. Амбос, що «Без цього обмежувального критерію (лідерство - примітка автора - Я.Д.), кожен окремий солдат збройних сил, який зробив свій внесок у воєнні дії, в іншому випадку, як принцип, мав би постати перед судом. Таким чином, стаття 8bis є єдиним із чотирьох злочинів, щодо яких Суд має предметну юрисдикцію згідно зі статтею 5 Римського статуту, що обмежує коло потенційних виконавців такого злочину. Це є даниною особливій природі злочину агресії, який, на відміну від інших злочинів, перелічених у статті 5 Статуту, зосереджений не на захисті окремих осіб або захисті певної захищеної групи, а скоріше на захисті держави від застосування збройної сили іншою державою і, таким чином, водночас спрямований на захист міжнародно-правової системи, в основі якої лежить заборона застосування сили» [16, с. 590].

Статут Спеціального трибуналу також містить визначення «акту агресії» (ст. 2 п. 2), яка теж є фактично рецепцією з Римського статуту. Особливістю «акту агресії» є те, що це є протиправне агресивне діяння держави, яке тісно пов'язане з індивідуальним характером «злочину агресії» (планування, підготовка та ініціювання). Астрід Райзінгер Корачіні, відомий австрійський юрист, зазначає, що «Структура злочину агресії в Римському статуті припускає, що індивід бере участь у колективному акті - акті агресії - який за визначенням має бути актом держави. Іншими словами, акт агресії має бути приписаний державі» [15, с. 312]. Далі він зазначає, що «... у випадку злочину агресії Суду потрібно буде визначити вчинення акту агресії до визначення індивідуальної кримінальної відповідальності» [15, с. 316]. Таким чином, ми можемо прийти до висновку про те, що перед тим як кваліфікувати індивідуальну кримінальну відповідальність за «злочин агресії», обов'язково має бути наявний так званий «акт держави» в контексті «акту агресії».

Більш того, пункт 4 статті 2 містить наступну згадку терміну «агресивна війна» - «Для цілей цього Статуту, в контексті агресії проти України, акт агресії, який визначається таким за своїм характером, тяжкістю та масштабом визначається як грубе порушення Статуту ООН, також вважається таким, що становить агресивну війну» [5]. Повернення до «Нюрнберзької термінології», на наш погляд пов'язано з особливостями війни в Україні, яка триває з 2014 року до сьогодні.

Римський статут, на відміну від Статуту Трибуналу не містить визначення поняття «агресивна війна». Дослідження «агресивної війни» на наш погляд, заслуговує окремого ґрунтовного дослідження, проте на деяких аспектах цього формулювання агресії, ми зупинимися детальніше.

Аналіз вироку Нюрнберзького трибуналу свідчить про те, що він диференціював «акт агресії» (зокрема щодо Австрії та Чехословаччини) від власне «агресивної війни» в Польщі [17, с. 192, 194-195, 201-202]. Натомість подальші процеси у державах-союзниках (Ministries trials) продемонстрували тенденцію до ототожнення цих категорій у межах єдиного складу злочинів проти миру [10, 197-213]. Отже, Нюрнберзький процес не дав нам чіткого визначення, що таке «агресивна війна», проте вирок чітко розмежує «агресивну війну» саме за масштабом та характером (повномасштабне вторгнення у Польщу та СРСР) і за тривалістю цієї війни, яка розтягнулась на роки.

З точки зору міжнародного кримінального права, агресія не є одномоментним діянням. Вона належить до категорії «триваючих злочинів» (*delictum continuum*). Концепція триваючого злочину передбачає, що об'єктивна сторона діяння (*actus reus*) не вичерпується початковим моментом вчинення, а розтягується у часі, підтримуючись безперервною волею суб'єкта до порушення закону. Як зазначає Комісія міжнародного права ООН у Проекті статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (зокрема у статті 14), порушення міжнародно-правового зобов'язання діянням, що має триваючий характер, розповсюджується на весь період, протягом якого це діяння продовжується і залишається таким, що не відповідає міжнародному зобов'язанню (п. 2) [14].

Дефініція «злочину агресії» в Статуті Трибуналу охоплює «планування» та «підготовку». Ці стадії за своєю природою передують самому «ініціюванню» чи «вчиненню». Отже, злочин агресії починає вчинятися ще до того, як лунає перший постріл. Такої думки притримується К. Крес, який зазначає «вимога щодо застосування сили не означає необхідності здійснення пострілів і вбивства чи поранення людей або фізичного пошкодження майна. Навпаки, міжнародно-протиправна присутність збройних сил держави з ворожими намірами також може прирівнюватися до застосування сили» [15, с. 424].

При цьому термін «агресивна війна», закріплений у Статуті, на наш погляд, підкрес-

лює саме "триваючий" характер злочину агресії, що розпочався ще у 2014 році. Це підтверджується пунктом 4 статті 2, де Статут зазначає, що поняття «агресивна війна» розглядається «в контексті агресії проти України», яка становить «грубе порушення Статуту ООН». Крім того, затяжна агресивна війна стала першопричиною та зумовила вчинення інших тяжких міжнародних злочинів - зокрема, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що вкотре підкреслює особливу тяжкість та системність цього діяння. Отже, «агресивна війна» є найнебезпечнішою формою (або найвищим порогом) акту агресії як діяння держави, що також тягне за собою її міжнародно-правову відповідальність, зокрема в контексті виплати репарацій, компенсацій та інших форм відшкодування шкоди.

Однією із складнощів визначення *ratione temporis* Спеціального трибуналу з 2014 року є розбіжність в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН. Реагуючи на проведення РФ незаконного референдуму та окупації Автономної Республіки Крим у 2014 році, ГА ООН ухвалила Резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України». Незважаючи на засудження незаконного референдуму та заклик утриматися від застосування сили, текст документа, з огляду на необхідність досягнення політичного компромісу серед держав-членів, свідомо уникнув прямої кваліфікації дій Російської Федерації як «акту агресії» [4].

Тільки 2 березня 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення на територію України, ГА ООН прийняла Резолюцію ES-11/1 «Агресія проти України» прямо і недвозначно засудила дії РФ як агресію, що порушує пункт 4 статті 2 Статуту ООН [1].

Такий часовий розрив у термінології може бути використаний стороною захисту для аргументації, що міжнародне співтовариство політично не визнавало наявності «акту агресії» у період з 2014 по 2022 рік. Відтак, поширення юрисдикції Трибуналу на події 2014 року нібито порушує принцип правової визначеності.

Проте такий підхід, на наш погляд, є хибним з огляду на доктрину міжнародного права, яка чітко розмежовує політичні декларації та об'єктивну юридичну реальність. Резолюції ГА ООН щодо кваліфікації ситуації мають виключно декларативний, а не конститутивний характер. Наявність «акту агресії» - це об'єктивний факт, який встановлюється на основі норм звичаєвого міжнародного права. У статті 2 Статуту Спеціального трибуналу наголошується, що для визначення акту агресії

Трибунал враховує Резолюцію ГА ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року. Вторгнення збройних сил, військова окупація (навіть тимчасова) та анексія території держави із застосуванням сили підпадають під ознаки акту агресії, закріплені у статті 3(а) згаданої Резолюції 1974 року [8]. Відповідно, акт агресії об'єктивно існував з кінця лютого 2014 року, незалежно від політичної обережності ГА ООН у той конкретний момент часу. Злочин виникає в момент вчинення діяння, а не в момент його політичного засудження на рівні ООН. Фактично всі країни-члени ООН визнали суверенітет та територіальну цілісність України у її визнаних кордонах станом на розпад Радянського Союзу 1991 року.

Більше того, Спеціальний трибунал не є інституцією, створеною Радою Безпеки ООН за Розділом VII Статуту ООН, що робило б його жорстко залежним від термінології інституцій ООН. Трибунал створюється на основі двосторонньої міжнародної Угоди між Україною та Радою Європи. Тому важливим для тлумачення *ratione temporis* є регіональний міжнародно-правовий консенсус держав-засновниць. Як зазначено в Преамбулі Угоди, Сторони беруть до уваги Висновки Парламентської Асамблеї Ради Європи № 300 (2022), який прямо стверджує, що ескалація з 24 лютого 2022 року є продовженням агресивної війни Російської Федерації, «розпочатої 20 лютого 2014 року».

Таким чином, ми вважаємо, що розбіжності в Резолюціях Генеральної Асамблеї ООН нівелюються звичаєвим міжнародним правом (на підставі Резолюції 3314, Римським статутом на підставі 8bis та ін. міжнародних актах) та консенсусною волею сторін Угоди, яка є установчим документом Трибуналу.

Згідно зі статтею 1 Статуту, юрисдикція Трибуналу ґрунтується на територіальній юрисдикції України щодо злочину агресії [5]. Відповідно до загальновизнаного принципу міжнародного права *nemo plus iuris transferre potest quam ipse habet* (ніхто не може передати більше прав, ніж має сам), держава делегує міжнародній інституції той обсяг суверенних повноважень, яким володіє на момент делегування. Оскільки національне законодавство України (зокрема, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України») встановлює дату початку збройної агресії Російської Федерації - 20 лютого 2014 року, вважаємо, що і часова юрисдикція трибуналу буде охоплювати цей часовий проміжок.

Необхідним для встановлення часової юрисдикції є застосоване право Спеціального трибуналу. Так, стаття 3 встановлює чітку застосовану ієрархію - 1) Статут та правила процедури і доказування (які будуть прийняті згодом, імовірно, самими суддями); 2) звичаєве міжнародне право та загальні принципи права (Звичаєве міжнародне право, кодифіковане у Резолюції ГА ООН 3314, однозначно визнає військову окупацію та анексію територій актами агресії. Як ми визначили вище, пріоритетне застосування норм міжнародного права вже створює достатнє та самостійне нормативне підґрунтя для охоплення подій з 2014 року юрисдикцією Трибуналу); 3) У разі неможливості застосування вищезгаданого, Трибунал застосовує положення матеріального кримінального права України, що стосуються кримінального переслідування та покарання за злочин агресії [5].

Вважаємо, що закріплення матеріального права України у Статут є дотриманням важливого принципу міжнародного права - *nullum crimen sine lege*. Якщо сторона захисту намагатиметься оскаржити застосовність норм міжнародного кримінального права щодо індивідуальної відповідальності за агресію станом на 2014 рік (аргументуючи це, наприклад, тим, що Кампальські поправки до Римського статуту були активовані лише у 2018 році), Трибунал зможе спиратися на українське законодавство. Станом на лютий 2014 року стаття 437 КК України вже передбачала сувору кримінальну відповідальність за планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. Більш того, розв'язання агресивної війни заборонено російським кримінальним законодавством, а саме статтею 353, яка є фактично аналогічною українській. Відтак, суб'єкти злочину достеменно усвідомлювали протиправність своїх дій ще на етапі перетину державного кордону України, що повністю нівелює аргументи про зворотну дію закону в часі.

Стаття 31 Статуту встановлює використання доказової бази, зібраної компетентними органами України та іншими суб'єктами навіть до моменту запуску Трибуналу [5]. З 2014 року Україна має досить чітку правову позицію, визначену національними судами, в тому числі Верховним Судом (див. справу № 415/2182/20) [3], яка стосується «злочину агресії».

Генеральна прокуратура України активно збирала докази щодо розв'язання та ведення війни та інших супутніх злочинів, як для національних судових проваджень, так і для міжнародних судових процесів. У 2023 році було створено Міжнародний центр з переслі-

дування за злочин агресії проти України (ІСПА), він створений для підтримки національних розслідувань та забезпечення невідворотної відповідальності вищого політичного й військового керівництва РФ за злочин агресії, його мандат охоплює події з 2014 року [12]. На основі наведених фактів, вважаємо, що Прокурори трибуналу обов'язково будуть використовувати доказову базу зібрану саме з 2014 року, оскільки для України ігнорування цього часового проміжку є неприйнятною.

Як ми зазначали вище, Статут Спеціального трибуналу не залишив нам прямої норми, яка б фіксувала дату початку його юрисдикції *ratione temporis*. Тому ми вважаємо, що вирішення цього питання неминуче перейде на розсуд суддів.

Як слушно наголошується в юридичній літературі: «Перше питання, яке може постати перед міжнародним трибуналом, полягає в тому, чи має він юрисдикцію (компетенцію) визначати власну юрисдикцію (компетенцію) ... зазвичай це питання не потребує вирішення, якщо воно не було порушене ... проте у багатьох випадках трибунали просто приймали рішення щодо своєї юрисдикції» [6, с.121]. Міжнародний трибунал по колишній Югославії (далі - МТКЮ) у справі Тадича визначив, що принцип *la compétence de la compétence* є необхідним компонентом судової функції і не потребує прямого закріплення в установчих документах цих трибуналів, хоча це часто робиться [13, para 18].

Принцип *a compétence de la compétence* імплементований у пункт 3 статті 26 Статуту Спеціального трибуналу, який встановлює, що Судова палата «відповідає за вирішення будь-яких попередніх клопотань, включаючи оскарження обвинувального акту та юрисдикції» [5]. Цілком імовірно, що під час перших же судових проваджень сторона захисту (представляючи інтереси вищого керівництва РФ) подасть попередні клопотання про виключення подій 2014 -2021 років з-під юрисдикції Трибуналу. Саме тоді судді Спеціального трибуналу будуть зобов'язані сформулювати власну правову позицію, спираючись на особливості та прецедент міжнародного кримінального права.

Історична та сучасна практика міжнародних трибуналів *ad hoc* демонструє, що судді схильні застосовувати телеологічне (цільове) тлумачення для охоплення юрисдикцією всіх етапів триваючих міжнародних злочинів. Як класичний приклад варто навести Нюрнберзький трибунал, де він не містив конкретної дати початку вчинення «злочинів проти миру».

Проте, хоча офіційно Друга Світова війна розпочалась 1 вересня 1939 року, Вирок Нюрнберзького трибуналу надавав правову оцінку подіям планування і підготовки агресії, які відбувалися задовго до цієї дати (зокрема, сумнозвісній нараді Гітлера 1937 року, зафіксованій у Меморандумі Госсбаха, а також аншлюсу Австрії 1938 року) [17].

МТКЮ у справі Тадича дійшов висновку, що він повинен здійснити свою «competence de la competence» і розглянути юрисдикційне заперечення захисту щодо законності заснування трибуналу, аби переконатися, чи має він юрисдикцію розглядати справу по суті. Більше того, Трибунал зазначив, що «оскільки в Статуті Міжнародного трибуналу немає такого обмежувального тексту, Міжнародний трибунал може і справді зобов'язаний здійснити свою compétence de la compétence, і розглянути заперечення захисту стосовно підсудності, щоб встановити наявність у нього юрисдикції для розгляду справи по суті» [13, para 19].

Міжнародний Суд ООН (далі - МС ООН) у консультативному рішенні щодо «Ефекту рішень» (Effect of Awards Opinion) зазначив, що одним із суттєвих атрибутів трибуналу судового характеру є компетенція визначати власну юрисдикцію; отже, якщо установчий документ передбачає таке повноваження, це є вагомим свідченням того, що передбачалася саме судова функція. Проте, Суд не стверджував, що будь-який орган, який має la competence de la competence, є судовим трибуналом. Адже деякі органи, такі як примирювальні комісії та слідчі комісії (наприклад, з прав людини), можуть мати таке повноваження, не будучи при цьому судовими. Міжнародний суд сказав лише те, що наявність такої компетенції є важливою ознакою судової природи органу [9, с. 51-53].

Варто відзначити, що навіть Постійна палата міжнародного правосуддя зверталась у своїх справах до тлумачення принципу la competence de la competence, наприклад у консультативному висновку щодо «Тлумачення грецько-турецької угоди» (1928 рік) або у рішенні про «Права меншин у Верхній Сілезії (Школи меншин)» (1928 рік).

Суддя МС ООН Герш Лаутерпахт, один з найвідоміших юристів-міжнародників ХХ століття, у своїй окремій думці по справі «Інтерхандель» визначив, що «... у питанні своєї юрисдикції міжнародний трибунал, а не зацікавлена сторона, має право приймати рішення про те, чи охоплюється спір, що пере-

буває на його розгляді, інструментом, що створює його юрисдикцію» [11, с. 104-105].

Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) у справі щодо ситуації з депортацією народу рохінджа з М'янми до Бангладеш використовувала принцип la competence de la competence. Попри те, що М'янма не є державою-учасницею Римського статуту, судді визнали наявність юрисдикції, оскільки депортація має характер триваючого злочину, і частина цього злочину (або його наслідків) завершилася на території держави-учасниці (Бангладеш) [7, paras. 64-72]. Суд визначив, що «... з цього випливає, що за обставин, визначених у Запиті, Суд має юрисдикцію щодо передбачуваної депортації представників народу рохінджа з М'янми до Бангладеш, за умови, що такі твердження будуть встановлені до необхідного порогу. Цей висновок не перешкоджає подальшим висновкам щодо юрисдикції на пізнішій стадії провадження» [7, para 73].

Підсумовуючи, це лише доводить нашу позицію про те, що Судова палата матиме всі необхідні правові підстави відхилити юрисдикційні заперечення захисту. Застосовуючи принцип la competence de la competence та спираючись на особливості «агресивної війни» як триваючого злочину, судді зможуть визначити *ratione temporis* на події з 20 лютого 2014 року, забезпечивши тим самим цілісність судового розгляду.

Часова юрисдикція Спеціального трибуналу тісно взаємозв'язана з такими фундаментальними принципами міжнародного кримінального права, як *nullum crimen, nulla poena sine praevia lege poenali* (немає злочину і немає покарання без попереднього закону). Як ми зазначали вище, потенційно захист може стверджувати про те, що юрисдикція МКС щодо злочину агресії була активована лише у 2018 році (після ратифікації Кампальських поправок необхідною кількістю держав), індивідуальна кримінальна відповідальність за цей злочин нібито не була достатньо визначена у звичайному праві станом на лютий 2014 року.

Вважаємо, що ця аргументація не витримує критики з позицій сучасного міжнародного кримінального права. Принцип *nullum crimen sine lege* вимагає, щоб діяння було визнане злочином за національним або міжнародним правом на момент його вчинення (що, зокрема, закріплено у п. 2 статті 11 Загальної декларації прав людини та п. 1 статті 15 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права).

Агресія є злочином за звичаєвим міжнародним правом, проте в науковій літературі досі немає консенсусу щодо обсягу та змісту цієї норми. Р. Шондорф та Д. Герон зазначають, що при прийнятті Кампальських поправок делегації наполягали на дотриманні принципів *nullum crimen, nulla poena sine lege*, оскільки саме від дотримання цих принципів залежить довіра до МКС [15, с. 1400]. На погляд юристів, звичаєве право (після Нюрнберга) вважає злочином лише повномасштабну війну («агресивну війну»), натомість Резолюція 3314 ширша - вона включає навіть окремі акти (блокада портів, обстріли). Таким чином, саме стаття 8bis Римського статуту фактично «поєднала» агресивну війну з актом агресії за Резолюцією 3314. У свою чергу, це повинно допомогти Суду зосередитися на справах, що підпадають під межі злочину агресії, як він визнаний звичаєвим правом, тим самим звужуючи простір для оскарження юрисдикції Суду на підставі міркувань законності, а також шкідливої політизації Суду [15, 1201-1203].

Таким чином, набрання чинності Кампальськими поправками лише з 17 липня 2018 року не є юридичною перешкодою для встановлення юрисдикції Спеціального трибуналу над подіями, що розпочалися з 2014 року. Хоча Статут Трибуналу містить дефініції «злочину агресії» (що корелюють зі статтею 8-bis Римського статуту) та «акту агресії» (згідно з Резолюцією ГА ООН 3314), визначальним є закріплення в ньому відповідальності за «агресивну війну» (ст. 2 п. 4). Остання, відповідно до вироку Нюрнберзького трибуналу, має статус норми звичаєвого міжнародного права. Оскільки звичаєва заборона агресивної війни існувала задовго до 2014 року, ретроспективне охоплення цього періоду Спеціальним трибуналом не порушуватиме принцип *nullum crimen sine lege*, а лише забезпечить правозастосування вже існуючої на той момент кримінально-правової норми.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти обґрунтованого висновку, що відсутність у Статуті Спеціального трибуналу окремої норми з конкретною датою початку юрисдикції *ratione temporis* не є правовою прогалиною, яка обмежує його компетенцію періодом після 24 лютого 2022 року. Навпаки, системне та телеологічне тлумачення установчих документів свідчить про охоплення Трибуналом усього періоду збройної агресії, починаючи з 20 лютого 2014 року.

По-перше, сучасне міжнародне кримінальне право визначає «агресію» як триваючий

злочин. Це не дозволяє умовно розділити його на різні етапи (2014 та 2022 роки), оскільки вони об'єднані єдиним злочинним наміром вищого керівництва Російської Федерації.

По-друге, Статут Спеціального трибуналу містить чітку ієрархію застосованого права (стаття 3), та визначає, що юрисдикція ґрунтується на територіальній юрисдикції України (ст. 1), що створює надійну правову базу для кваліфікації подій 2014 року як акту агресії відповідно до звичаєвого міжнародного права, спираючись при цьому на національне законодавство України як на гарантію дотримання принципу *nullum crimen sine lege*. Закріплення у Статуті терміна «агресивна війна» дозволяє обґрунтувати юрисдикцію Трибуналу над подіями, що передували набранню чинності Кампальськими поправками, оскільки цей склад злочину базується на звичаєвому міжнародному праві.

Такий підхід слугує гарантією дотримання принципу законності (*nullum crimen sine lege*), адже кримінальна відповідальність за ведення агресивної війни була чітко встановлена в міжнародному праві ще з часів Нюрнберзького процесу. Це фактично нівелює потенційні заперечення сторони захисту щодо ретроактивності, оскільки підсудність у даному випадку ґрунтується на універсальному звичаї, а не лише на договірних нормах Римського статуту.

По-третє, вирішальну роль у закріпленні часової юрисдикції відіграватиме Судова палата Спеціального трибуналу. Наділені повноваженнями вирішувати юрисдикційні спори (стаття 26 Статуту) та керуючись принципом *la competence de la competence*, де судді матимуть змогу спиратися на історичні прецеденти міжнародних трибуналів *ad hoc* та сучасну практику МКС та МС ООН щодо триваючих злочинів для відхилення клопотань сторони захисту.

Розширення *ratione temporis* Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України дозволить досягти головної мети створення трибуналу - розслідування, кримінального переслідування та судового розгляду справ стосовно осіб, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України. Лише такий підхід дозволить уникнути фрагментації відповідальності, гарантуватиме всеосяжне правосуддя та ліквідує прогалину безкарності вищого політичного і військового керівництва Російської Федерації за розв'язання наймасштабнішої агресивної війни у Європі з часів Другої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агресія проти України : Резолюція ES-11/1, прийнята Генеральною Асамблеєю 2 березня 2022 року / Організація Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея. URL: <https://docs.un.org/r/A/Res/ES-11/1> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, що стосуються злочину агресії : прийняті на Кампальській оглядовій конференції 11.06.2010 р. Резолюція RC/Res.6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text (дата звернення: 24.02.2026).
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 415/2182/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176> (дата звернення: 25.03.2026).
4. Територіальна цілісність України : Резолюція 68/262, прийнята Генеральною Асамблеєю 27 березня 2014 року / Організація Об'єднаних Націй, Генеральна Асамблея. URL: <https://docs.un.org/r/A/Res/68/262> (дата звернення: 23.03.2026).
5. Угода між Україною та Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Статут Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України : Угода від 25.06.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text (дата звернення: 13.03.2026).
6. Amerasinghe C. F. Jurisdiction of International Tribunals. The Hague ; London ; New York : Kluwer Law International, 2003. 881 p.
7. Decision on the «Prosecution's Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19(3) of the Statute» : Decision of Pre-Trial Chamber I of the International Criminal Court, 6 September 2018. Case No. ICC-RoC46(3)-01/18. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-roc463-01/18-37> (дата звернення: 27.03.2026).
8. Definition of Aggression : Resolution 3314 (XXIX) adopted by the General Assembly on 14 December 1974 / United Nations, General Assembly. 1974. URL: [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX)) (accessed: 23.03.2026).
9. Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal : Advisory Opinion of 13 July 1954 : I.C.J. Reports 1954, p. 47 / International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/21/021-19540713-ADV-01-00-EN.pdf> (accessed: 26.03.2026).
10. Grzebyk P. Criminal Responsibility for the Crime of Aggression. London ; New York : Routledge, 2013. 409 p.
11. Interhandel Case (Switzerland v. United States of America) : (Preliminary Objections) : Judgment of 21 March 1959 : Dissenting Opinion of Sir Hersch Lauterpacht : I.C.J. Reports 1959, p. 122. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/34/034-19590321-JUD-01-08-EN.pdf> (accessed: 27.03.2026).
12. International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (ICPA) / Eurojust. URL: <https://www.eurojust.europa.eu/international-centre-for-the-prosecution-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine> (accessed: 16.03.2026).
13. Prosecutor v. Duško Tadić (Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction) : Case No. IT-94-1-AR72 / International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Appeals Chamber. 2 October 1995. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (accessed: 26.03.2026).
14. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts : [Resolution 56/83 of the UN General Assembly, annex]. 2001. [N. Y.] : United Nations, 2005. 31 p. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (accessed: 22.03.2026).
15. The Crime of Aggression: A Commentary / edited by Claus Kreß and Stefan Barriga. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 1583 p.
16. The Rome Statute of the International Criminal Court : A Commentary / ed. by O. Triffterer, K. Ambos. 3rd ed. München : C.H. Beck ; Oxford : Hart ; Baden-Baden : Nomos, 2016. 2351 p.
17. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945 — 1 October 1946. Vol. 1 : Official documents. Nuremberg : Secretariat of the Tribunal, 1947. 367 p.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2026
Стаття рекомендована до друку 20.05.2026

Переглянуто 09.04.2026
Опубліковано 30.05.2026

Y. DERE

PhD Student,

Department of International Law and European Union Law

E-mail: dere.yasin06@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1351-5838>

V. M. Koretsky Institute of state and law NASU

Kyiv city, 01001, St. Triokhsvyatitska, 4

TEMPORAL JURISDICTION (RATIONE TEMPORIS) OF THE SPECIAL TRIBUNAL FOR THE CRIME OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE

ANNOTATION. *Introduction.* This article conducts a comprehensive scientific study and formulates an original legal position regarding one of the most complex issues of modern international criminal law — the determination of the temporal jurisdiction (*ratione temporis*) of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. The relevance of the topic is conditioned by the absence of a corresponding legal norm in the Statute defining the moment from which the Tribunal may commence investigations. The primary legal dilemma lies in the discrepancy between the politico-legal assessments of the events of 2014 and 2022.

Summary of the main results of the study. The author analyzes the conflict between the UN General Assembly Resolutions adopted after the full-scale invasion, where the fact of aggression was directly recognized, and the more restrained international acts from the period of the beginning of the occupation of Crimea and certain areas of the Donetsk and Luhansk regions. Within the framework of the study, a thorough analysis of the nature of the crime of aggression as a "leadership" and "continuing" offense of a systemic nature is conducted. Particular attention is paid to the interaction between the national jurisdiction of Ukraine and international legal jurisdiction within the hierarchy of ap-

plicable law in accordance with Article 3 of the Statute of the Tribunal. The procedural aspect of the application of the *compétence de la compétence* principle, which allows an international judicial body to independently determine the limits of its powers, is examined.

Conclusion. The author scientifically substantiates that, to ensure the principle of the inevitability of punishment, the temporal jurisdiction of the Tribunal must be retrospective and cover events starting from February 2014. It is proved that limiting jurisdiction only to 2022 would create a dangerous precedent of selective justice. The article concludes that judicial discretion will play a decisive role in establishing temporal boundaries, allowing for a balance between the requirements of the *nullum crimen sine lege* principle and the necessity of holding the high-level political and military leadership of the Russian Federation accountable for committing the most serious international crime.

KEY WORDS: *Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine, ratione temporis, crime of aggression, Judicial Chambers, compétence de la compétence, UN General Assembly, Council of Europe.*

REFERENCES

1. References United Nations, General Assembly. (2022). Aggression against Ukraine: Resolution ES-11/1, adopted by the General Assembly on 2 March 2022. URL: <https://docs.un.org/r/A/Res/ES-11/1> (In Ukrainian).
2. United Nations. (2010). Amendments to the Rome Statute of the International Criminal Court regarding the crime of aggression: adopted at the Kampala Review Conference on 11.06.2010. Resolution RC/Res.6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004-10#Text (In Ukrainian).
3. Grand Chamber of the Supreme Court. (2024). Resolution of February 28, 2024, in case No. 415/2182/20. Unified State Register of Court Decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176> (In Ukrainian).
4. United Nations, General Assembly. (2014). Territorial integrity of Ukraine: Resolution 68/262, adopted by the General Assembly on 27 March 2014. URL: <https://docs.un.org/r/A/Res/68/262> (In Ukrainian).
5. Ukraine & Council of Europe. (2025). Agreement between Ukraine and the Council of Europe on the establishment of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine. Statute of the Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine: Agreement of 25.06.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002-25#Text (In Ukrainian).
6. Amerasinghe, C. F. (2003). Jurisdiction of International Tribunals. Kluwer Law International.
7. International Criminal Court. (2018). Decision on the «Prosecution's Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19(3) of the Statute»: Decision of Pre-Trial Chamber I of the International Criminal Court, 6 September 2018. Case No. ICC-RoC46(3)-01/18. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-roc463-01/18-37>
8. United Nations, General Assembly. (1974). Definition of Aggression: Resolution 3314 (XXIX) adopted by the General Assembly on 14 December 1974. URL: [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX))
9. International Court of Justice. (1954). Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal: Advisory Opinion of 13 July 1954: I.C.J. Reports 1954. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/21/021-19540713-ADV-01-00-EN.pdf>
10. Grzebyk, P. (2013). Criminal Responsibility for the Crime of Aggression. Routledge.
11. International Court of Justice. (1959). Interhandel Case (Switzerland v. United States of America): (Preliminary Objections): Judgment of 21 March 1959: Dissenting Opinion of Sir Hersch Lauterpacht: I.C.J. Reports 1959. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/34/034-19590321-JUD-01-08-EN.pdf> Eurojust. (2026).
12. International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression against Ukraine (ICPA). URL: <https://www.eurojust.europa.eu/international-centre-for-the-prosecution-of-the-crime-of-aggression-against-ukraine>
13. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (1995). Prosecutor v. Duško Tadić (Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction): Case No. IT-94-I-AR72, Appeals Chamber. URL: <https://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm>
14. United Nations. (2001). Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: [Resolution 56/83 of the UN General Assembly, annex]. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
15. Kreß, C., & Barriga, S. (Eds.). (2017). The Crime of Aggression: A Commentary. Cambridge University Press.
16. Triffterer, O., & Ambos, K. (Eds.). (2016). The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary (3rd ed.). C.H. Beck; Hart; Nomos.
17. International Military Tribunal. (1947). Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945 — 1 October 1946. Vol. 1: Official documents. Secretariat of the Tribunal.

The article was received by the editors 05.03.2026
The article is recommended for printing 20.05.2026

The article was revised 09.04.2026
This article published 30.05.2026